

LIGT DE AFRKAANSE HEMEL IN BARCELONA?

door
Roos Willems
Vertaling: Emiel Vervliet

MO* PAPER

nummer 12 – september 2007

www.mo.be

MO*papers is een serie analyses die uitgegeven wordt door Wereldmediahuis vzw. Elke paper brengt fundamentele informatie over een tendens die de globaliserende wereld bepaalt. MO*papers worden toegankelijk en diepgaand uitgewerkt.

MO*papers worden niet in gedrukte vorm verspreid. Ze zijn gratis downloadbaar op www.mo.be. Bij het verschijnen van een nieuwe paper wordt een korte aankondiging gestuurd naar iedereen die zijn of haar e-mailadres bezorgt aan mopaper@mo.be (onderwerp: alert)

Redactieraad MO*papers: Bart Bode (Broederlijk Delen), Gerrit De Vylder (Lessius Hogeschool Antwerpen), Ann Cassiman (Departement Sociale en Culturele Antropologie, KU Leuven), Nathalie Holvoet (Instituut voor Ontwikkelingsbeleid en -beheer Universiteit Antwerpen), Jan Vannoppen (Vredeseilanden), Rudy De Meyer (11.11.11), Bart Horemans (Pax Christi Vlaanderen), Catherine Vuylsteke (De Morgen), Gie Goris (MO*), Lieve De Meyer (eindredactie), Emiel Vervliet (hoofdredacteur).

Roos Willems is doctor in de culturele antropologie. Van 1990 tot 1997 werkte zij in Oost- en West-Afrika voor de Internationale Organisatie voor Migratie en voor het Hoog Commissariaat van de Verenigde Naties voor de Vluchtelingen. Sinds 2004 is zij verbonden aan het Centrum voor Interculturalisme, Migratie en Minderheden van de KULeuven. Zij is momenteel vertegenwoordiger van Vredeseilanden in Senegal.

Dit artikel verscheen eerder in *Kolor – Journal on Moving Communities* (2007, nummer 1, blz. 23 – 47). De citaten in de tekst zijn afkomstig uit gesprekken die de auteur heeft gevoerd met teruggestuurde of gerepatrieerde Senegalese emigranten en met jongeren die van een vertrek uit Senegal dromen of zich daarop voorbereiden.

Informatie: mopaper@mo.be of MO*paper, Vlasfabriekstraat 11, 1060 Brussel

Suggesties: emiel.vervliet@mo.be

Wereldmediahuis is ook uitgever van het maandblad MO* en van de mondiale nieuwssite www.mo.be (i.s.m. het nieuwsagentschap IPS-Vlaanderen).

Overname van de teksten is toegestaan mits toestemming van auteur en uitgever.

[inleiding]

Op 18 december 2006 verscheen in de Senegalese krant *L'Observateur* een bericht over een gevaarlijke reis met een rampzalige afloop: "102 'Gekken van de Zee' zijn dood, 25 werden uit het water gered. De kleine boot was in Ziguinchor uitgevaren met als bestemming de Canarische Eilanden, tot de rand gevuld met 127 clandestiene emigranten. Na dertien dagen rondzwalpen op zee spoelde de boot op 16 december 2006 aan op het strand van *La langue de Barbarie*, meer precies in de nabijheid van het dorp *Doune Baba Dièye*. Vijfentwintig gelukzoekers werden door lokale vissers uit het water gered, maar de andere 102 clandestiene emigranten werden als 'vermist' opgegeven, een eufemisme voor de verdronken in zee."

Het korte bericht haalde niet eens de voorpagina, maar was ergens weggestopt op bladzijde 3. In 2006 waagden ongeveer 33.000 clandestiene migranten de overtocht naar de Canarische Eilanden. Ze voeren in kleine bootjes vanop de West-Afrikaanse kust. Ongeveer de helft van hen waren Senegalezen die waren vertrokken uit de havens van Saint Louis, Kayar, Soumbédioune, Mbour of Ziguinchor. Het toenemende aantal boten dat vanuit West-Afrika de Canarische Eilanden bereikte, kwam begin 2006 uitgebreid aan bod op de internationale televisiezenders. Het resultaat was een verdubbeling van het aantal gelukzoekers: van 10.000 in de eerste jaarhelft tot ongeveer 23.000 van juli tot december. In september 2006 kwamen maar liefst 7500 clandestiene migranten aan. Heel langzaam begon het inzicht te groeien dat een groot deel van de boten die vertrekken nooit de 1500 km tussen Senegal en de Spaanse eilanden overbruggen. Het aantal verdronkenen wordt op verschillende duizenden geschat. Vanaf september 2006 werden, op vraag van de regering van Dakar, meer dan 4600 Senegalezen samen met andere Afrikanen die vanuit Senegal waren vertrokken, met vliegtuigen teruggevlogen naar Saint Louis. De clandestiene emigratie wordt op vele manieren ontmoedigd, maar toch blijven grote aantallen mannen (en kleinere aantallen vrouwen) hun geluk zoeken overzee. De uitdrukking *Barca mba Barzakh* (Barcelona of het hiernamaals) in de lokale taal Wolof illustreert hun vastberadenheid om Senegal te verlaten en op zoek te gaan naar een beter leven in Europa.

SENEGAL ALS IMMIGRATIELAND

De geschiedenis van Afrika wordt gekenmerkt door migratiebewegingen. De mythen en legenden uit de prekoloniale tijd bevatten heel wat verhalen over grootschalige migraties om redenen als handel, oorlog, trektochten van nomaden, slavenhandel, natuurrampen of religieuze veroveringstochten. Sommige onderzoekers hebben gesuggereerd dat deze migratiecultuur het logische gevolg was van het verzet van ondernemende enkelingen tegen een sterk hiërarchisch politiek systeem in een dun bevolkt continent. Anderen hebben verwezen naar het extensieve gebruik van landbouwgronden als een verklaring voor de grote mobiliteit van de bevolking. Tijdens de koloniale tijd ontstonden migratiepatronen in functie van de centra van minerale, petroleum- of industriële productie. De binnenlanden van Burkina Faso en Mali werden belangrijke reservoirs van gastarbeiders voor de koffie- en cacaoplantages in Ivoorkust en de aardnotenteelt in Senegal. De bronlanden van migranten waren, in dalende volgorde van belangrijkheid, Burkina Faso, Mali, Guinee en Togo. Deze vier landen leverden in 1975 bijna 75 procent van de buitenlandse arbeidskrachten in Ivoorkust, Ghana en Senegal. Naast deze internationale migratiestromen op het niveau van geheel West-Afrika waren er migratiestromen in de subregio van Senegambia, een gebied bestaande uit Senegal, Gambia, Mali, Guinee, Guinee-Bissau en Mauritanië. Vooral vanuit Opper-Guinee en het gebied rond Kayes in West-Mali trokken migranten naar de hoofdsteden van de zes landen en de aardnotenproducerende gebieden.

Tussen 1960 en 2005 verdubbelde het aantal immigranten in Senegal van 168.139 tot 325.940, maar hun aandeel in de bevolking daalde van 4,8 tot 2,8 procent. De meerderheid van de huidige immigranten komt uit de buurlanden en de verschillende nationaliteiten kunnen zonder problemen in bepaalde niches van de arbeidsmarkt worden gesitueerd: mensen uit Guinee werken als verkoper van fruit, groenten of houtskool en zijn ook actief als wasser van kleding of als bus- en taxichauffeur; Malinezen zijn bekend om hun huisproductie van zelfgekleurde kleding; mensen uit Guinee-Bissau vinden we vooral terug als huisschilder of als huispersoneel; Gambianen worden zelden als 'echte' buitenlanders beschouwd en vestigen zich meestal in de Casamance, de streek in het zuidwesten van Senegal; migranten uit Mauritanië komen aan de kost als juwelenmaker of kleine winkelier; Kaapverdiërs waren traditioneel heel actief als bouwvakker en zijn vandaag vooral te vinden in drukkerijen en computerzaken. Marokkanen, Libanezen en Fransen maken ongeveer vijftien procent uit van het aantal migranten in Senegal: het zijn meestal zakenmannen of -vrouwen en ze kregen de laatste jaren het gezelschap van Chinezen.

Vanaf de jaren 1980 begon het aantal mensen dat Senegal verliet, sneller te groeien dan het aantal immigranten. Het is zeker dat de droogte van de jaren 1970 en de gevolgen van de structurele aanpassingsprogramma's in de jaren 1980 hiervan de oorzaak zijn. Een recente studie van de Europese Unie zegt: "De Senegalese economie wordt gekenmerkt door een laag niveau van privé-investeringen en binnenlands sparen en deze trends zijn erger geworden in de jaren van structurele aanpassing. De graad van zelffinanciering (van de investeringen) daalde met de jaren. Investeringen hangen nu vooral af van buitenlandse investeerders en van ontwikkelingshulp. Dat klopt vooral voor de publieke investeringen. De lokale middelen voor investeringen vielen in 1994 terug tot 26 procent van het vroegere niveau en zijn sindsdien slechts licht gestegen. Twee derde van de publieke investeringen wordt betaald uit ontwikkelingshulp."

De economische achteruitgang heeft directe gevolgen voor de levensomstandigheden van de Senegalezen. Bij de onafhankelijkheid was het gemiddelde inkomen per inwoner vergelijkbaar met dat van Zuid-Korea, maar het is sindsdien gedaald – Senegal is nu een van de armste landen ter wereld. In 1975 was het gemiddelde inkomen nog gelijk aan een achtste van het inkomen in Spanje, in 2004 was de kloof dubbel haast zo groot geworden en was het gemiddelde inkomen in Senegal gelijk aan een vijftiende van dat van Spanje. Senegal staat nu op de 156ste plaats (op 177 landen) in de ranglijst van de index voor menselijke ontwikkeling van de Ontwikkelingsorganisatie van de VN UNDP, na Mauritanië en Haïti en net voor Eritrea en Rwanda. Bijna de helft (48,5 procent) van de gezinnen leeft onder de armoedegrens.

DE MIGRATIETREND OMGEKEERD

Een eerste golf van Senegalezen vond zijn weg naar Frankrijk in de nasleep van de Eerste Wereldoorlog. Een tweede golf kwam in de jaren 1945-1970 in Frankrijk aan. Het waren studenten die de intellectuele elite zouden vormen op het ogenblik van de onafhankelijkheid. Vanaf 1970 werd Frankrijk een van de vele bestemmingen voor Senegalese arbeidsmigranten, die vanaf dat ogenblik de meerderheid van de emigranten vormden. Ook Italië werd vanaf de vroege jaren 1980 een favoriete bestemming, maar toch migreerden de Senegalezen tot het begin van de jaren 1990 vooral (voor ongeveer zeventig procent) naar andere Afrikaanse landen als Ivoorkust, Mauritanië en Gabon. Na 1990 veranderden de landen van bestemming: nog slechts 55 procent ging naar andere Afrikaanse landen (meestal Gambia), veertig procent verkoos Europa, de overblijvende vijf procent ging naar de Verenigde Staten of een Arabisch land. In Europa werd Frankrijk als favoriete bestemming afgelost door Italië en Spanje, landen die toleranter zouden zijn tegenover Senegalezen. De Verenigde Staten zijn dikwijls een bestemming voor Senegalese migranten die al enige tijd in Zuid-Europa hebben verbleven.

Traditioneel kwamen de meeste emigranten uit het gebied rond de Senegalrivier, maar ook dat is veranderd. Sinds de jaren 1980 vertrekken meer en meer mensen uit het gebied rond de hoofdstad Dakar en de stad Diourbel, en vooral ook uit Touba, de heilige stad van de soefiorde van de Mouriden. Volgens ramingen zou tussen 1988 en 1997 ongeveer 6,5 procent van de bevolking van Dakar en 8,8 procent van de bevolking van Touba het land hebben verlaten. De etnische samenstelling van de huidige emigratiestroom weerspiegelt de samenstelling van de bevolking: bijna de helft van de

emigranten zijn Wolof, iets minder dan een derde zijn Peul. Twee derde van de internationale migranten zijn tussen 15 en 34 jaar oud, bijna de helft is ongehuwd en slechts zestien procent zijn vrouwen. Iets meer dan de helft van de emigranten komt uit stedelijke gebieden.

Twee derde van de Senegalese emigranten die naar Europa of de VS trekken, verlaten hun land om economische redenen. Bij emigranten die naar andere Afrikaanse landen trekken, overwegen motieven als gezinshereniging. De redenen om te emigreren hebben hun weerslag op het sturen van spaargeld naar achtergebleven familieleden: 56 procent van de Senegalese migranten in Europa stuurt regelmatig geld (en nog eens 25 procent af en toe). Voor migranten in andere Afrikaanse landen ligt vooral het percentage dat regelmatig geld stuurt veel lager (op ongeveer 28 procent). De Wereldbank raamt dat er in 2001 via het formele banksysteem in totaal 127 miljard CFA (ongeveer 190 miljoen euro) aan spaargeld is teruggestuurd. Als we rekening houden met de vele informele systemen van geldtransfer, ligt het totale bedrag wellicht drie keer hoger. Het teruggestuurde spaargeld (*remittances* in het jargon) vertegenwoordigt met andere woorden bijna tien procent van het BNP van Senegal. Vergelijk dat met de bijdrage van de landbouw aan het BNP: zeventig procent van de bevolking (ongeveer zeven miljoen arbeidskrachten) is werkzaam in deze sector, die toch maar vijftien procent van het BNP vertegenwoordigt. Het valt dan ook niet moeilijk te begrijpen waarom 34 procent van de 18- tot 65-jarigen de wens uitdrukt om het land te verlaten en hoe in Senegal een migratiecultuur kon ontstaan.

MIGRATIECULTUUR

Modou-Moudou is de Wolof-benaming voor de Senegalezen die elk jaar hun familie achterlieten om als seizoenarbeiders op de aardnotenplantages te gaan werken. Nu gebruiken jongeren de term om hun obsessie met emigratie overzee aan te geven.

Onderzoek uit 1997-1998 in Pikine, een dichtbevolkt stadsdeel van Dakar, en in het half verstedelijkte gebied rond Touba, wees uit dat vijftig procent van de jonge mannen en 26 procent van de jonge vrouwen ernstig aan emigratie dacht. Bijna negentig procent van de ondervraagden gaf daarvoor economische redenen op. Hun voorkeurlanden van bestemming waren de VS, Italië en Frankrijk. Eventuele bestaande contacten in andere landen speelden geen rol van betekenis. De Senegalese 'migratiecultuur' komt tot uitdrukking in het gezegde: 'Wanneer je een man bent geworden, ga je overzee'. De emigratiedruk bleek in Senegal hoger dan in andere Afrikaanse landen.

De emigratievriendelijke cultuur in Senegal blijkt ook uit het feit dat alle pogingen om de procedures voor uitreisvisa naar Europese landen te bemoeilijken, weinig effect hebben. Iedereen weet dat die visa te koop zijn en dat de prijzen de voorbije jaren sterk zijn gestegen. Meestal worden de visa in twee keren betaald. Een van de ondervraagden verklaarde: "Een visum kost ongeveer 2 miljoen CFA (meer dan 3000 euro) ... een van mijn vrienden kon een visum bemachtigen voor 2,8 miljoen CFA (4275 euro). Als je het visum ontvangt, betaal je de helft van de prijs en wanneer je in Europa aankomt, betaalt je familie het resterende bedrag." Het mislukken van een eerste emigratiepoging en de hoge geldsommen schrikken de kandidaat-emigranten niet af. Een 43-jarige inwoner van Dakar vertelde: "Vóór het jaar 2000 heb ik twee keer geprobeerd in Europa te raken,

maar ik werd telkens bestolen. De eerste keer verloor ik 800.000 CFA, de tweede keer 1,5 miljoen. Dat doen de tussenpersonen, weet je. De tweede keer was het de vader van een van mijn vrienden. Hij zat in het vak en kon dikwijls een visum bezorgen. We waren met acht personen die hem geld gaven. Maar hij raakte in moeilijkheden en kreeg zes maanden gevangenisstraf.”

Wie geen visum kan krijgen om naar Europa te vliegen, kan het nog altijd proberen via de routes over land, door de Sahara, of over zee. Een van die routes loopt door Marokko naar de 14 km brede Straat van Gibraltar. Een andere route eindigt in de Spaanse enclaves Melilla en Ceuta, waar je dan over de veiligheidsafsluitingen Spanje binnen moet klimmen. Reizen via deze routes kunnen tot drie maanden duren en zijn niet zonder risico, want het gevaar bestaat dat de migranten in de woestijn omkomen. Omdat de controles aan de Straat van Gibraltar en in de Spaanse enclaves veel strenger zijn geworden, schakelen migranten nu over op de zeeroutes vanuit Marokko of Mauritanië naar de Canarische Eilanden. Die reiswegen zijn al eeuwenlang bekend. Maar ook hier zijn de veiligheidsmaatregelen verscherpt en daarom zijn de migratieroutes verder naar het zuiden verlegd. “De zeeroute wordt al sinds de jaren 1980 gebruikt... aanvankelijk werd vanuit Mauritanië vertrokken... toen kregen vissers uit Saint Louis op hun terugweg lucht van de zeeroute en probeerden ze die zelf uit. Er werd ook meer zuidelijk vanuit Kayar en later vanuit Soumbédioune vertrokken... De migratie vanuit Mauritanië verliep nog redelijk discreet, af en toe een boot. Maar toen het nieuws in Senegal verspreid raakte, wou iedereen het land verlaten... Vroeger was er geen gps, de vissers oriënteerden zich op de sterren. Ook vandaag maken ze zo nog de overtocht vanuit Marokko. Je betaalt 300.000 CFA en ze brengen je naar de Canarische Eilanden. Er zijn daar Senegalezen die de boten bouwen om uit te varen. Van daaruit duurt de reis maar twee dagen.” Vóór het bestaan van de gps was er dus zeemanschap nodig om de overtocht te maken. Dat beperkte het aantal reizen dat tijdens een bepaalde periode kon worden gemaakt. Met de verspreiding van de gps-technologie kunnen meer mensen nu de overtocht maken en kunnen ze ook veel zuidelijker vertrekken.

DE ERVARING OP DE CANARISCHE EILANDEN

Naast de bestaande migratievriendelijke cultuur en de nieuwe technologie zijn er ook nog andere factoren die de toename van clandestiene migranten in 2006 verklaren. Tussen februari en mei 2005 legaliseerde Spanje tussen vijf- en zeshonderdduizend mensen zonder papieren. Onder hen waren er 30.000 Senegalezen. Velen verwittigden het thuisfront van het goede nieuws en spoorden hun vrienden aan om ook naar Spanje te komen. De 27-jarige Samba die in september 2006 de overtocht maakte en in oktober alweer werd gerepatriëerd, legt uit: “Anderen hadden de routes gevolgd, ze waren goed aangekomen en hadden werk gevonden. Ze zeiden ons ook te komen. Als we een visum konden krijgen, zouden we de reis over zee niet maken. Maar je kunt hier vier jaar op een visum wachten en dan nog altijd geen toelating krijgen om te vertrekken. De eersten die ginder aankwamen, kregen van de regering een plaats om te slapen en een baan. Die jongens moedigen de achterblijvers aan om naar Spanje te komen.”

Een plaats vinden op een boot is niet moeilijk. Er zijn genoeg ‘ondernemers’ op zoek naar reislustige klanten en de hele expeditie wordt redelijk goed gepland. “De

eigenaar van de boot kende iemand hier in Soumbédioune. Hij vroeg die persoon om klanten te zoeken. Een boot bouwen duurt ongeveer twee maanden. Mensen verkopen hun bezittingen, soms zelfs een motorfiets, een televisie of een muziekinstallatie om aan geld te komen. Dat gebeurt allemaal in de tijd die nodig is om de boot te bouwen. Als ze het geld verzameld hebben en de boot reisklaar is, betalen ze en ontvangen ze een ticket.”

Voor de booteigenaren is de opbrengst groot en het risico bijna nihil. Samba somt de kosten op: “De eigenaar vaart zelf niet. Hij zoekt een kapitein en betaalt hem één miljoen CFA (ongeveer 1525 euro). Een nieuwe boot kost ongeveer 4 miljoen CFA. De eigenaar koopt twee gps-toestellen en betaalt daarvoor nog eens een miljoen CFA. Een gedetailleerd vaarplan kost 1,2 miljoen CFA. Er worden zeven ‘stuurmannen’ aangeworven, één voor elke dag van de overtocht. Zij worden niet betaald, maar varen gratis mee. Hun salaris bestaat dus uit een gratis reis naar Spanje. Alleen de kapitein wordt betaald... hij heeft niet de bedoeling om terug te keren. Niemand die vertrekt, keert terug, tenzij onder dwang. De eigenaar koopt verder nog twee motoren van elk 2,5 miljoen CFA en betaalt ook nog eens 1,5 miljoen CFA voor de brandstof. We namen ook 50 vaten van 60 liter water mee, vier zakken rijst en een schaap... dat betekent hoogstens 1 miljoen CFA voor het voedsel... De eigenaar kon 45 miljoen opstrijken, want elke passagier betaalt 500.000 CFA en we waren in totaal met negentig.”

De booteigenaars realiseren een opbrengst op het geïnvesteerde kapitaal van minstens 145 procent en sommigen zelfs meer, want niet alle overtochten worden niet eens even goed voorbereid als die van Samba. Zelfs steekpenningen voor de politie en betalingen aan de *marabouts* voor hun gebeden voor een veilige overtocht worden in de prijs ingerekend. “Wij gaven geld aan een politieman. Toen we wilden vertrekken, kwam er een andere politieagent. De eigenaar gaf hem nog eens 50.000 CFA. De politieman vertrok en zei aan zijn collega’s dat er niemand in de boot was... Voor het vertrek regelde de eigenaar niet enkel de materiële kant van de zaak, maar ook de spirituele. De *marabouts* kwamen om gebeden te zeggen en een ritueel op te voeren voor de bescherming van de boot. De *marabouts* gaan ook na of de weersomstandigheden voor het vertrek gunstig zijn... in het leven zijn er geen zekerheden, er kan altijd iets op ons hoofd vallen en daarom is het beter goed uit te kijken vooraleer iets te ondernemen. Men had ons gezegd dat er veel legerpatrouilles zijn, maar we hebben er geen gezien. Je kunt de weersvoorspellingen op het internet vinden en zo zeker zijn dat de reis onder gunstige voorwaarden begint. De boten die nooit aankwamen, zijn vertrokken zonder de weersvoorzichten te controleren en gebeden te laten zeggen.”

De boot van Samba vertrok in september en deed negen dagen over het traject. “We konden de overtocht in zes dagen hebben gemaakt, maar een van de motoren raakte defect. Met maar één motor moesten we onze snelheid verminderen. Andere boten kwamen na zes dagen aan, sommige zelfs na vijf dagen. De reis was lastig, maar dat is niet erg, als man moet je dat kunnen verdragen. In het begin is het erg vermoeiend om de hele dag recht op te zitten, maar ook daaraan raak je gewend... ‘s nachts word je soms doornat van de regen of het zeewater, maar dan wissel je van kleren en slaap je verder.”

Andere boten hadden niet zoveel geluk. Sommige kapiteins missen gewoon de nodige ervaring, anderen hadden pech. Sidi maakte de overtocht in mei 2006 en herinnert zich: “We bleven vier dagen zonder water en voedsel. We zaten dertien dagen op zee en onze voorraden waren slechts voldoende voor negen dagen... Weet je, onder

die kapiteins zijn er ervaren en minder ervaren mensen. Sommigen weten hoe met een gps te werken, anderen helemaal niet. Daardoor maken sommigen de overtocht in vijf of zes dagen, terwijl anderen de kennis missen en maar wat aanmodderen. Dat is de reden waarom al zoveel mensen op zee zijn omgekomen, ze zwalpen vijftien tot twintig dagen rond, worden ziek en eten niet meer en ten slotte sterven ze. Wij hadden een goede kapitein, iemand van Saint Louis die de route kende. Hij had veel ervaring, maar toen kwam de storm. De zee was wild, we kwamen twee dagen niet vooruit... We hadden zelfs geneesmiddelen op de boot, we waren goed voorbereid, maar toen kwam de storm... dat was Gods beslissing.”

De boot van Sidi werd door de Marokkaanse kustwacht opgemerkt en zo werd het ergste vermeden. Negen van de 110 passagiers waren dood. De anderen werden teruggestuurd naar Dakar, waar het Senegalese Rode Kruis hen opving. Uit de getuigenis van Sidi wordt duidelijk dat een minimale technische kennis van gps-systemen, ouderwets zeemanschap en kennis van de stromingen en weersomstandigheden noodzakelijk zijn om de risico's van de overtocht te beperken. Maar de aantrekkingskracht van het grote geld voor de booteigenaren en de succesverhalen van eerdere emigranten zijn dikwijls te sterk. Veel boten vertrekken zonder goede voorbereiding en vaak loopt het avontuur dan slecht af. De Spaanse kustwacht telde in november 2006 vijfhonderd lichamen in de wateren rond de Canarische Eilanden. Volgens andere bronnen kwamen in de tweede helft van 2006 minstens duizend mensen om voor de kust van West-Afrika. Veel families die hun zonen (en soms hun dochters) lieten vertrekken, hebben nooit meer van iets hen gehoord.

DE SMADELIJKE TERUGKEER IN SENEGAL

Als de emigranten de Canarische Eilanden bereiken, is de beproeving nog niet ten einde. “Bij aankomst vraagt men je of er geen problemen zijn en of er geen doden zijn. Dan word je weggebracht en krijg je droge kleren. Je wordt drie dagen in de politiepost gehouden om vast te stellen of je niet ziek bent. Dan word je naar de rechtbank gebracht waar je allerlei vragen moet beantwoorden. In de rechtszaal zijn er Senegalezen die voor vertaling zorgen. Zij vragen waar je vandaan komt en waarom je gekomen bent. Wij vertelden dat we uit een oorlogsgebied kwamen, maar ze geloofden ons niet. We zeiden niet dat we Senegalezen zijn, omdat Lai Wade (bijnaam voor president Abdoulaye Wade) hardop zegt dat jonge Senegalezen naar zijn land teruggebracht moeten worden.”

Na de eerste vluchten tussen de Canarische Eilanden en Dakar om migranten te repatriëren in mei 2006 schortte Senegal de vluchten op, met de mededeling dat Spanje de internationale regels voor de behandeling van zijn onderdanen niet respecteerde. De gerepatrieerde migranten spraken over ‘verraad’ omdat men hun gezegd zou hebben dat ze op een vliegtuig naar het Spaanse vasteland werden gezet. Enkele maanden later sloot president Wade wel een akkoord met Spanje. Senegalese politieofficieren werden naar Spanje gestuurd om te helpen bij de identificatie van de illegale migranten. Na september 2006 werden 4600 mensen met vliegtuigen naar Saint Louis teruggebracht; onder hen waren zowel Senegalezen als Afrikanen van andere nationaliteiten. Om de gedwongen terugkeer te vermijden, probeerde Samba zijn nationaliteit te verzwijgen.

“We zeiden niet dat we Senegalezen zijn. We hebben allemaal een verhaal verzonnen. We waren met ongeveer 1500 mensen in het kamp, die allemaal met boten uit Gambia, Sierra Leone, Ivoorkust, Guinee en Mali waren gekomen. Sommigen waren in de Casamance in het zuiden van Senegal aan boord gegaan, anderen meer naar het noorden. Onder het bewakingspersoneel waren ook Guineeërs en Gambianen. Zij groetten ons, vroegen onze naam en wilden weten waar we woonden... Zij beweerden dat ze die vragen stelden om ons op de hoogte te houden van mogelijke banen. Maar ze bedrogen ons. Elke dag kwam er iemand met een lijst van personen die naar Spanje zouden gebracht worden. Ze riepen onze namen en schreeuwden ‘Barcelona’. We waren met 240. Ze brachten ons naar een restaurant en gaven ons een ontbijt, zonder twijfel om ons gerust te stellen, maar we werden bedrogen.”

Samba werd in oktober 2006 gerepatriëerd. Hij kwam in Saint Louis aan met 50 euro op zak die hij had gekregen van de Spaanse autoriteiten. Van de Senegalese overheid kreeg hij 10.000 CFA en een broodje. “We kwamen rond de middag in Saint Louis aan, het was heel, heel erg warm. Sommigen onder ons weenden als kleine kinderen... De politieofficieren die met ons meegevoelen waren, drongen aan dat we de luchthaven zouden verlaten. Ze wilden niet dat we daar in groep zouden blijven en voor moeilijkheden zouden zorgen. Zij brachten ons naar de bussen die naar Dakar, Tambacounda en andere steden reden. De aankomst was heel hard... iedereen weende. Mijn vader zei dat het niet zo erg is, dat het een beproeving is waar een man doorheen moet. Maar mijn moeder hield niet op met wenen. Ik vond het zo erg voor haar. Zij weende eigenlijk uit blijdschap omdat ik nog in leven was, want ze had geruchten opgevangen over al die doden op andere boten en was heel erg ongerust geweest. Maar ze weende ook omdat ik zoveel inspanningen had gedaan om naar Spanje te raken en dan zomoest terugkeren... mijn moeder weende ook van woede op onze regering.” Veel Senegalezen waren woedend op hun president. Sommige gerepatriëerden beweerden dat ze in de kampen Gambianen hadden ontmoet of Malinezen die zich voordeden als Gambianen, omdat de Gambiaanse president had gezegd dat hij zijn landgenoten niet wilde laten terugkeren. Samba is er zoals vele anderen van overtuigd dat “de Spanjaarden ons eigenlijk niet wilden terugsturen. Zij hebben arbeidskrachten nodig en ze wilden ons in hun land houden. Het is omdat onze president aandrong dat ze ons hebben teruggestuurd...”

BELEID EN PROGRAMMA'S

De voorbije jaren zijn enkele initiatieven genomen om de toenemende emigratie en de daarmee gepaard gaande braindrain vanuit West-Afrika in te dijken, zoals *L'Observatoire des Migrations internationales en Afrique de l'Ouest* (een initiatief van de Internationale Organisatie voor Migratie en het Senegalese *Institut de Recherche pour le Développement*), het CODEV-project van Frankrijk en Senegal, het COOPI-project (met EU-financiering) en het MIDEL-project (met cofinanciering van de EU en de regering van Catalonië). Al deze projecten moeten zorgen voor een betere omkadering van het emigratiefenomeen en de geldtransfers. Naast studiewerk bieden deze projecten onder andere ook steun aan inkomensgenererende activiteiten voor teruggekeerde migranten en aan pogingen om de hooggeschoolde Senegalese diaspora in het buitenland te mobiliseren.

Op de Canarische Eilanden werden Europese deskundigen gestationeerd om de Spaanse autoriteiten te helpen bij de identificatie van de migranten. Tot oktober 2006 gebeurde dat in het kader van Hera I, een module georganiseerd door Frontex, een Europees agentschap voor de coördinatie van het beleid van de lidstaten op het gebied van de bescherming van de grenzen. Frontex is gevestigd in Warschau. In het kader van Hera II, van augustus tot december 2006, werd bewakingsapparatuur geïnstalleerd om “boten die de migratieroute tussen de West-Afrikaanse kust en de Canarische Eilanden gebruiken, te monitoren en om te leiden” (uit Frontex, *A sequel of operation Hera just started*, 2007, <http://www.frontex.europa.eu>). In december 2006 ondertekenden Senegal en Spanje een akkoord om deze maatregelen gedurende zes maanden voort te zetten. Hera III voorziet interviews met illegale migranten die op de Canarische Eilanden aankomen, om te achterhalen hoe de overtocht georganiseerd en vergemakkelijkt wordt. Volgens Frontex had deze informatie in het kader van Hera I al geleid tot de arrestatie van verschillende tussenpersonen in Senegal. Daarnaast worden gemeenschappelijke patrouilles op zee en in de lucht georganiseerd langs de kust van West-Afrika. Spanje heeft daartoe twee fregatschepen aan Senegal geleverd. Tussen juli en december 2006 werden 3887 personen onderschept voor de West-Afrikaanse kust. (Uit deze cijfers kunnen we afleiden dat voor elke onderschepte en tegengehouden migrant tien andere de Canarische Eilanden bereiken!).

In december 2006 ging Spanje ermee akkoord om tegen 2008 vierduizend jonge Senegalezen een tijdelijke arbeidsvergunning toe te kennen. In december 2006 verklaarde de Spaanse eerste minister tijdens een bezoek aan Dakar: “Hierdoor wordt de emigratie van Senegalezen in een wettelijk kader gegoten. Wij hebben gelukkig behoefte aan arbeidskrachten.” Tegelijk beloofde Spanje twintig miljoen euro aan Senegal te schenken voor de financiering van beroepsopleidingen voor jongeren en het scheppen van arbeidsplaatsen in de landbouw. Dat laatste gebeurt in het kader van het REVA-plan (*Retour vers l'Agriculture*), dat gerepatrieerde jongeren uitzicht op werk en een inkomen in de landbouw wil geven. REVA ging van start in mei 2006, enkele dagen na de gedwongen terugkeer van 99 Senegalezen. Een groep jongeren zou honderd hectare grond en technische bijstand moeten krijgen. Daarnaast steunt Spanje de Senegalese nationale dienst voor de beroepsopleiding ONFP bij het opleiden van gerepatrieerden tot beroepen in de bouwsector zoals metselaar, schrijnwerker, loodgieter en elektricien. Deze opleidingen staan ook open voor andere werkloze jongeren in Senegal. Na een opleiding van vierhonderd uren krijgt een beperkt aantal

jongeren een tijdelijke arbeidsvergunning en een visum voor Spanje.

Het maatschappelijk middenveld of *civil society* blijft niet afwezig in het debat. Er worden verenigingen opgericht om would-be emigranten te overtuigen niet naar Europa te gaan. Een voorbeeld hiervan is de *Association des femmes dans la lutte contre l'émigration clandestine*. Deze vereniging werd opgericht door moeders van verdwenen of verdronken jongeren uit Thiaroy-sur-Mer, een belangrijk centrum van potentiële emigratie in de voorsteden van Dakar. De groep krijgt de steun van het Spaanse Rode Kruis en organiseert bijeenkomsten waar lokale religieuze leiders de illegale overtochten met de boot gelijkstellen aan zelfmoord. En zelfmoord is in de islam een zware zonde. Lokale afdelingen van het Rode Kruis werken samen met vrouwengroepen om informatie te verspreiden over de zware en dikwijls onmenselijke levensomstandigheden van de illegale migranten in Europa. Ze krijgen daarvoor de steun van bekende worstelaars en voetballers. Het Belgische productiehuis Woestijnvis maakte samen met Guineese immigranten een documentaire over het leven van Afrikaanse immigranten in Vlaanderen. Momenteel wordt nagegaan hoe deze documentaire via scholen en jeugdorganisaties kan worden vertoond aan Senegalese kandidaat-emigranten. Door te tonen dat 'Europa geen paradijs is', hopen zij de jongeren aan te moedigen in Senegal te blijven.

RESULTATEN EN IMPACT VAN DEZE ACTIES

Hebben al deze initiatieven enig effect? Is er wat veranderd sinds TV5 de beelden toonde van boten die in mei 2006 aanspoelden op de kusten van de Canarische Eilanden? In mei 2006 werden in Senegal massale arrestaties verricht: 1535 clandestiene migranten (waaronder vijf Guineeërs) en 64 mensensmokkelaars werden opgepakt. Maar de inspanningen van Frontex om de illegale migratienetwerken te ontmantelen, vinden in Senegal weinig weerklank. Voor de meeste mensen zijn de mensensmokkelaars gewone vissers die door de achteruitgang van de visbestanden voor de kust van Senegal niet langer in staat zijn om met vissen een menswaardig inkomen te verdienen. Zij zoeken naar andere inkomensbronnen en wenden hun bezittingen (grote boten) aan voor alternatieve doeleinden. Daarbij maken deze vissers gebruik van de wanhoop van hun landgenoten, niet zelden andere vissers die er ook niet meer in slagen om rond te komen. Een van die vissers, die in mei 2006 de kust van de Canarische Eilanden bereikte, vertelde aan de onderzoekers: "Er is geen vis meer in Senegal... Sommige vissers varen helemaal tot Mauritanië of Kaapverdië, maar om daar de grote vissen te mogen vangen, moeten zij een jaarlicentie van één miljoen CFA kopen. Tot in 2000 en 2001 kon je in Senegal goed rondkomen door te vissen, maar nu niet meer. Er zijn nu mensen die met dynamiet, met harpoenen en met extra grote netten werken – dat is allemaal tegen de wet omdat het te veel vissen doodt – maar het gebeurt toch."

Sinds mei 2006 werd slechts één arrestatie van een booteigenaar, een tussenpersoon en acht clandestiene emigranten gemeld in de lokale pers in Mbour (*Le Quotidien Sud*). Informanten denken dat de eigenaar weigerde de opbrengst te delen met de lokale politie en daarom werd gearresteerd. Andere booteigenaars en tussenpersonen delen wel. De bevolking weet heel goed dat booteigenaars twee jaar gevangenisstraf kunnen krijgen en illegale emigranten zes maanden wanneer ze op heterdaad worden betrapt.

Maar dat schijnt weinigen af te schrikken: “Mensen blijven vertrekken, maar ze maken zichzelf nu onzichtbaar. De kustwacht kan hen niet zien omdat ze magische middelen gebruiken, zoals een toverdrank of een magisch object dat ze in de boot meenemen. Zelfs met helikopters kan de kustwacht hen niet opmerken... en als ze hen niet kunnen zien, kunnen ze hen ook niet arresteren.” Er is blijkbaar een groot geloof in magische krachten die boten onzichtbaar zouden maken. De Senegalezen geloven dat de zee zo oneindig groot is... “veel wijdsder dan al het land op aarde” ... dat het onmogelijk is om met menselijke middelen alles wat zich op zee afspeelt te controleren.

Er is ook veel scepsis over de aangeboden vervangende tewerkstelling en het plan voor terugkeer naar de landbouw. De jonge Samba werkt nu bij een visbedrijf in Dakar en zegt: “Het REVA-plan is waardeloos, want wij zijn geen boeren... wij, hier in Dakar, hebben onze eigen beroepen.” Uit krantenartikelen blijkt dat sommige gerepatrieerde emigranten bij hun aankomst op de luchthaven van Dakar onrealistische verwachtingen koesteren, bijvoorbeeld dat ze over tractoren of ander zwaar materieel zullen kunnen beschikken. Anderen zeggen dat de landbouw weinig toekomst heeft, door de jarenlange verwaarlozing vanwege de regering. Zeventig procent van de Senegalese bevolking werkt wel in de landbouw, maar de sector levert slechts vijftien procent van de nationale productie. De transfers van Senegalezen in Europa, die nauwelijks zes procent van de bevolking uitmaken, vertegenwoordigen tien procent van het BNP. Sinds de invoering van REVA in mei 2006 werd van het plan nog nauwelijks iets gehoord, uitgezonderd tijdens de verkiezingscampagne van februari 2007 toen de partij van de president REVA als een mirakeloplossing voor clandestiene emigratie voorstelde. De meeste ondervraagden zeggen niemand te kennen die ooit ernstig overwogen heeft om in het REVA-plan te stappen.

De eerste groep jongeren die de vierhonderd uren beroepsopleiding van ONFP heeft gevolgd, is einde januari 2007 naar Spanje vertrokken. Onder de 75 vertrekkers waren er vijftig gerepatrieerde ex-clandestiene emigranten. De Spaanse minister van Arbeid kondigde in Dakar aan dat in maart en april 2007 zevenhonderd visa zouden worden toegekend en voor het hele jaar 2007 beloofde hij meer dan vierduizend visa. Maar alleen Senegalezen tussen 20 en 35 jaar komen in aanmerking. Er worden uiteenlopende cijfers geciteerd met betrekking tot het percentage visa dat voorbehouden is voor gerepatrieerden. Toch beoordelen organisaties die deze mensen vertegenwoordigen, dit programma als positief. Toen Samba zich wou inschrijven bij het Senegalese Rode Kruis, werd hem off the record gezegd dat alle gerepatrieerden voorrang zouden krijgen. Mensen met een opleiding als Samba zouden ook vrijgesteld worden van de verplichting om vierhonderd uren beroepsopleiding te volgen. De vierduizend visa worden dus algemeen verwelkomd, maar er is veel verwarring over de toekenningsvoorwaarden en over de behandeling van gerepatrieerde illegale migranten.

Tijdens de campagne voor de presidentsverkiezingen in februari 2007 was er ook veel onduidelijkheid over de beloofde twintig miljoen euro Spaanse hulp voor de strijd tegen de illegale emigratie. Tijdens de meetings eisten vele jongeren opheldering over de besteding van het geld. Sommige gerepatrieerden vertelden: “Afgevaardigden van de EU bezochten ons in de kampen en vertelden dat iedereen bij zijn of haar terugkeer in Senegal zes miljoen CFA (ongeveer 1000 euro) zou ontvangen. Omdat we telefonisch contact hadden met Senegal, wisten we dat anderen bij hun terugkeer slechts 10.000 CFA en een broodje hadden gekregen en we zeiden dat ook aan de EU-mensen. Zij

antwoordden dat zoiets onmogelijk is omdat de president geld heeft ontvangen om aan ons te geven, zodat we in eigen land aan de slag kunnen gaan en niet langer naar Spanje hoeven te vertrekken.” De Senegalese president daarentegen beweerde tegenover een groep jongeren tijdens een protestbijeenkomst tegen de repatriëring: “ ... de regering heeft geen geld ontvangen, noch van Spanje, noch van gerepatrieerde Senegalezen. Dat is een verzinsel van de oppositie. Zij vertelt jullie leugens.”

Het is overduidelijk dat de verwarring en de frustratie toenemen, vooral onder de gerepatrieerde migranten. Het zou jammer genoeg ook niet de eerste keer zijn dat het huidige regime wordt beschuldigd van het misbruiken van ontwikkelingshulp voor privédoeleinden. Alle pogingen om potentiële emigranten ervan te overtuigen dat het leven in Europa geen pretje is, stuiten op de volgende tegenargumenten: “Als je geld wilt verdienen, moet je wat geluk hebben en daarover beslist God. Er zijn mensen die tien jaar geleden naar Europa gingen en nog altijd niets bezitten. Anderen vertrokken niet zo lang geleden en verdienen al genoeg om hier comfortabel te leven. Als de Senegalezen verder naar Europa willen gaan, is dat omdat het daar beter is om te leven dan hier. In Europa moet je wat geluk hebben. Als je kunt gaan, ga dan. Als je geen beroep hebt, maakt dat het weggaan iets moeilijker. Mensen die niets kennen of kunnen worden dan maar straathandelaar. Maar als je een beroep hebt, kun je het maken, als je maar wat geluk hebt.” Zelfs de moeders van Thiaroy-sur-Mer, die een vereniging tegen clandestiene emigratie hebben opgericht, menen dat er uiteindelijk geen andere weg is om aan de armoede te ontsnappen. Anderen zijn ervan overtuigd dat alle pogingen om Afrikaanse mannen en vrouwen te ontmoedigen om naar Europa te gaan, tot mislukken gedoemd zijn omdat “het alledaagse leven hier in Senegal 52.000 keren slechter is dan alles wat je mogelijk in Europa kunt meemaken.” Uit al die reacties kun je afleiden dat niets de Senegalese jonge mannen ervan kan weerhouden om illegaal hun land te verlaten, uitgezonderd uiteraard een visum voor Spanje waarmee ze legaal kunnen vertrekken, maar daarvan is er maar een beperkt aantal beschikbaar. De statistieken tonen dat de helft van de illegale migranten die op de Canarische Eilanden aankomen, Senegalezen zijn en daarvan zijn er niet meer dan 4600 gerepatrieerd. Ondanks alle tegenkanting en gevaar hebben illegale emigranten dus een redelijke kans op succes.

ONTWIKKELIGSECONOMIE OF SOCIAAL-CULTURELE LOGICA?

Er is veel geschreven over het verband tussen internationale migratie en de ontwikkeling van de landen waaruit migranten vertrekken. De migratie zou positieve en negatieve gevolgen hebben voor de landen van herkomst. De Economische Commissie voor Afrika van de VN schrijft: “Internationale migratie beïnvloedt de ontwikkeling in Afrika op verschillende manieren, door een verlies aan menselijk kapitaal, via de transfers of teruggestuurd spaargeld, de *migradollars*. Afrikaanse landen die al kampen met ernstige tekorten aan menselijke hulpmiddelen, moeten nu leren leven met de uitdaging van de *braindrain* of hersenvlucht.”

Het verlies aan menselijk kapitaal en schaars en goed opgeleid talent laat zich ook in Senegal voelen. Dat verlies is vandaag veel groter dan vroeger: in 2000 zou 24 procent van de opgeleide arbeidskrachten geëmigreerd zijn, tegenover 11 procent in

1990. De veronderstelde *braingain*, dat wil zeggen de winst aan menselijk, financieel en sociaal kapitaal door de terugkeer van migranten en de positieve stimulans voor de ontwikkeling die daarvan zou uitgaan, blijft virtueel door het gebrek aan financiële en tewerkstellingsvooruitzichten van eventuele remigranten.

Een ander argument dat pleit voor internationale migratie, is het effect dat kan uitgaan van de transfers. In het geval van Senegal worden deze op tien procent van het BNP geschat. Studies hebben evenwel uitgewezen dat het grootste deel van dit spaargeld wordt gebruikt voor consumptie, dus voor uitgaven voor voedsel, schoolgeld, kleding, medicijnen en religieuze en sociale feesten. Slechts drie procent van de transfers zou worden gebruikt voor investeringen (wat betekent dat de nationale investeringen stijgen met amper 0,3 procent van het BNP, veel te weinig om impact te hebben op de economische groei – noot EV). Omdat de stroom van transfers nu groter is en regelmatig vloeit dan tien jaar geleden, denken onderzoekers dat dit geld een cultuur van afhankelijkheid creëert in plaats van de economische groei te stimuleren. De macro-economische effecten op de ontwikkeling op lange termijn zijn dus zeker niet onverdeeld positief, zelfs al is er op korte termijn een positief effect op het verbruik van de gezinnen.

Er wordt ook gesuggereerd dat een toename van de ontwikkelingshulp het probleem van de clandestiene migratie zou oplossen. De Wereldbank en de grote donoren zitten op deze lijn. In landen met goed werkende democratische instellingen (landen met *good governance*) zou een stijging van de ontwikkelingshulp automatisch en rechtstreeks leiden tot een verbetering van de levensomstandigheden van de bevolking. Senegal ontvangt per inwoner meer ontwikkelingshulp dan andere landen van West-Afrika, maar toch is het leven voor de meerderheid van de bevolking de voorbije jaren niet gemakkelijker geworden. Volgens Molenaers en Renard (zie bibliografie) stagneert de sociaal-economische ontwikkeling in Senegal, ondanks het hoge niveau van ontwikkelingshulp. Zij verklaren dat door de bijzondere politieke configuratie in het land, die gebaseerd is op religieuze structuren en sociaal-culturele waarden, die beletten dat de hulp tot bij de bevolking komt. In evaluaties van recente Franse en Italiaanse pogingen om teruggekeerde migranten te helpen bij het opzetten van kleine lokale economische initiatieven, werd hetzelfde vastgesteld: “... faalden geheel of gedeeltelijk omdat niet volledig rekening werd gehouden met de politieke, sociale en culturele context.” Wie goed naar kandidaat-migranten luistert of de analyses bestudeert van mensen die met hen werken, hoort argumenten doorklinken die van economische aard lijken, maar waarachter een bepaalde sociaal-culturele logica zit. Op de vraag of ontwikkelingshulp kan bijdragen tot het vermijden van clandestiene emigratie antwoordde een verantwoordelijke van het Senegalese Rode Kruis: “Niet op korte termijn, misschien op lange termijn. Het probleem is dat zelfs mensen die hier een redelijk bestaan leiden, het land willen verlaten. De meesten verwachten niet dat de kwaliteit van het leven in Europa beter is dan in Senegal. Maar zij vertrekken om geld te sparen en dan terug te keren om hier een beter leven te hebben. Zolang hun eigen land hun dat niet kan bieden, zal de emigratie naar Europa voortduren.” Samba, die na zijn repatriëring van de Canarische Eilanden zijn vroegere baan in een visfabriek weer heeft opgenomen, legt uit: “Ik verdien nu niet veel omdat ik deel met mijn familie. Ik verdien niet genoeg omdat ik niet kan sparen. Als ik een klein kapitaal in Europa kon gaan verdienen, kocht ik een klein huis voor mijn moeder en begon ik een eigen zaak die me geld kan opleveren.”

Wie wil begrijpen waarom het zo moeilijk is om in Senegal te sparen, zelfs voor mensen met een redelijk inkomen, moet ook naar de volgende antwoorden luisteren: “Niet alleen in Europa maar ook in andere Afrikaanse landen kun je beter leven dan hier. Je kunt er wat sparen. Als je bijvoorbeeld 10.000 verdient, kun je 7000 sparen en 3000 uitgeven voor eten. Maar hier in Senegal kan dat niet... je moeder is er, je zuster, je schoonbroer die geen werk vindt. Je kunt een werkloze niet in de ogen kijken en niets doen wanneer je zelf 5000 op zak hebt. Je kunt niet ‘niet delen’. Je moet delen wanneer je zelf iets hebt. Als je hier leeft, beschik je niet over je inkomen zoals je zelf zou willen. Je familieleden weten waar je bent en wanneer je wat geld hebt, komen ze je opzoeken om hulp te vragen en je kunt niet weigeren. Maar als je in Europa bent, heb je een loon, je stuurt een deel naar je familie, maar er blijft nog een deel over omdat je niet alles stuurt wat je verdient. Als je dat hier doet en een deel van je geld voor jezelf houdt en op de bank zet, noemen de mensen je ‘slecht’ en vinden ze je een harteloze mens. Niemand komt je dan nog bezoeken en niemand zal je willen helpen wanneer je zelf geld te kort hebt.” De sociaal-culturele druk om een deel of het gehele (magere of toereikende) inkomen met anderen te delen, is enorm. Wie daaraan niet toegeeft, wordt sociaal uitgesloten en kan niet meer rekenen op een sociaal vangnet in geval van nood. Maar wanneer je wat afstand kunt scheppen tussen jezelf en de directe sociaal-culturele groep, meestal de uitgebreide familie, door bijvoorbeeld te migreren, wordt het mogelijk deze verplichting af te kopen met een vaste maandelijkse betaling waarover de migrant zelf kan beslissen. De internationale migrant geniet dus een zekere financiële vrijheid zonder het risico te lopen van sociale uitsluiting. Integendeel: bij terugkeer heeft zo iemand de hoge sociaaleconomische status van teruggekeerde migrant en tegelijk geniet hij of zij een zeker niveau van economische onafhankelijkheid. Dat zijn tenminste de verwachtingen van de clandestiene migranten die in 2006 in Senegal inscheepten om naar de Canarische Eilanden te gaan.

CONCLUSIE

Senegal was tot 1980 een belangrijk immigratieland. Tegenvallende weersomstandigheden in de jaren 1970 en de harde gevolgen van de structurele aanpassingsprogramma's in de jaren 1980 maakten van Senegal daarna een emigratieland. Het toenemende aantal emigranten heeft geleid tot een migratiecultuur, vooral maar niet uitsluitend in de steden. Het afsluiten van traditionele migratieroutes over land enerzijds, de verspreiding van moderne communicatiemiddelen (zoals kabeltelevisie en gsm) en vervoerstechnologieën (gps) gaven in 2006 aanleiding tot een massaal vertrek over zee. Sommige migranten zijn nooit aangekomen en anderen werden teruggestuurd. Maar uit de statistieken blijkt dat tienduizend Senegalezen niet zijn teruggestuurd en dat wijst op een hoge mate van succes. Initiatieven om teruggestuurde mensen en andere would-be migranten te weerhouden van clandestiene migratie, zijn overduidelijk niet erg doeltreffend. Het bekende gebrek aan arbeidskrachten in Spanje verzwakt nog het ontradende effect van nationale of internationale (Europese) acties.

Wij onderschrijven de stelling van de Economische Commissie voor Afrika dat “een groot deel van de migratie te verklaren is door de zoektocht naar economische vooruitgang, maar verschillen in economische ontwikkeling en inkomen verklaren niet

alles. Percepties met betrekking tot de situatie in het gastland en de wetgeving en het beleid die de migratie aanmoedigen of compliceren, spelen een belangrijke rol in de migratiestromen.” Onze bevindingen wijzen er evenwel op dat ook sociaal-culturele factoren de omvang en de aard van de migratiestromen beïnvloeden. Dat is zeker het geval wanneer bepaalde waarden de economische ontplooiing van individuele mannen en vrouwen in de weg staan in een context van schaarse economische hulpbronnen.

De druk om een beter leven buiten Senegal te zoeken, zal in de nabije toekomst niet afnemen, niet in het minst omdat zestig procent van de bevolking jonger is dan zestien jaar. Een van de ondervraagden vertelde met zichtbaar genoegen het volgende verhaal: “De jongens die in een boot helemaal naar de Verenigde Staten wilden varen, zijn nu in New Jersey. Ze zijn hier vertrokken, ik ken ze allemaal, het zijn mijn jongere broers. Zij gingen niet in een gewone boot, zij namen een catamaran en installeerden twee Mercedesmotoren. Het zijn mecaniciens, ze zijn van hier, van *Gueule Tapée*, en zij maakten zelf hun boot klaar. Zij rekenden op 25 tot 30 dagen, maar de overtocht duurde uiteindelijk 46 dagen. Op 1000 km voor de kust van de VS kwamen ze in een storm terecht, maar zij hadden het geluk dat ze werden opgepikt. Ze zijn nu sinds een week in New Jersey. Ze zijn vertrokken van Mbour, ze werkten in Saly, weet je. Zij herstelden twee Mercedesmotoren en kregen de boot van een vriend. Elk van hen betaalde 750.000 CFA om diesel en voedsel te kopen. Het is een groepje oude vrienden. Zij hadden geen andere keuze, het leven is klote in Dakar, het is een hel.”

Deze jongeren genieten momenteel een ongelooflijk prestige in de straten van *Gueule Tapée* en inspireren zonder twijfel weer anderen om hen te volgen, ondanks alles.

[enkele studies en artikelen]

Een volledige literatuurlijst staat op het einde van het oorspronkelijke artikel in *Kolor: Journal on Moving Communities*, 2007, volume 7, no 1, pp. 23-47

AMASSARI S., *Gestion des migrations et politiques de développement*, *Cahier des migrations internationales*, No 72, Bureau International du Travail, Genève, 2004

ECONOMIC COMMISSION FOR AFRICA, *International Migration and Development*, Addis Abeba, 2006

HOEBINK P. e.a., *The coherence of EU policy: Perspectives from the North and the South*, bestelde studie RO2CS007, Europese Unie, Brussel

MOLENAERS N. en RENARD R., *L'aide internationale et la quête évasive du développement socio-économique au Sénégal*, Universiteit Antwerpen, Instituut voor Ontwikkelingsbeleid en -beheer, Cahier 2006/09

UNION EUROPEENNE, *Sénégal: Etude préparatoire à la 10ème FED 2008-2013* (Annexe 4 – Profil migratoire)

UNITED NATIONS, *World Migrant Stock: The 2005 Revision Population Database*, Department of Social and Economic Affairs, Internet: <http://esa.un.org/migration>

VAN DALEN H., GROENEWOLD G. en SCHOORD J., *Out of Africa: what drives the pressure to emigrate*, *Journal of Population Economics*, 2005, 18, pp. 741-778